En e-bog fra

ANIS

Se flere titler på www.anis.dk

Denne e-bog indeholder et digitalt vandmærk. Der er ved dit køb indlejret et digital mærke, som kan vise tilbage til dig som køber. Du skal derfor passe på, at andre personer ikke får adgang til en kopi af din fil, da du vil stå som ansvarlig.

Økumenisk Teologi

Joseph Lortz et Kristen Ejner Skydsgaard
praeceptoribus eruditissimis
theologiae oecumenicae
hunc librum
grato animo
d. d. d.
auctor

Økumenisk Teologi

En Introduktion

Peder Nørgaard-Højen

Forlaget Anis
København 2013

Økumenisk Teologi
En Introduktion
Peder Nørgaard-Højen

© Forfatteren og Forlaget Anis, 2013
2. udgave 2013

Bogen er sat med Garamond på Religionspædagogisk Center

ISBN-13: 978-87-7457-667-9

Omslag: Mikkel Pape/RPC efter idé af Kjeld Søndergaard

Udgivet med støtte fra Jens Nørregaards og Hal Kochs Mindefond

Forlaget ANIS
Frederiksberg Allé 10
DK-1820 Frederiksberg C
tlf. 3324 9250 – fax 3325 0607
www.anis.dk

Indhold

Forord 11

Kapitel 1
Hvad er økumenisk teologi? 13
En forandret religiøs situation 13
Økumenisk teologi mellem interkonfessionalitet og interreligiøsitet 15
Betydningen og udviklingen af begrebet *økumenisk* 17
Teologiens økumeniske karakter 23
Økumenik som normativ teologi 24
Kirkens enhed i Ny Testamente 26
Enheden som stiltiende forudsætning for NTs tale om kirken 26
Corpus Johanneum 28
Corpus Paulinum 28
Enhedens grænser 31

Kapitel 2
Hovedtræk af den økumeniske bevægelses historie 35
Økumenik i konfessionalismens og oplysningens tidsalder 35
Forudsætninger for den økumeniske bevægelse 40
Den økumeniske bevægelse efter 1910 45
Mission og økumenik 45
Faith and Order 47
Lausanne 1927 49
Edinburgh 1937 51
Life and Work 52
Stockholm 1925 52
Oxford 1937 55
Begyndelsen til Kirkernes Verdensråd 58
Sammenfatning af den økumeniske bevægelses første hovedperiode 59
Den økumeniske bevægelse efter 1948 61
Amsterdam 1948: KVs grundlæggelse 61
KVs forfatning og basis 63

Kirke og samfund 65
Toronto 1950: KV i ekklesiologisk perspektiv 66
Lund 1952: Enheden i Kristus 68
Evanston 1954: Det kristne håb og *responsible society* 68
New Delhi 1961: KVs basisformel og enhedskoncept 70
Montreal 1963: Skrift og Tradition 73
Genève 1966: Church and Society 75
Uppsala 1968: Etisk hæresi 78
Katolicitet og konciliaritet 81
Nairobi 1975: Conciliar Fellowship 83
Væsentlige mellemspil 84
Bangalore 1978 85
Boston 1979 85
Lima 1982: Konvergens om dåb, nadver og embede 87
Vancouver 1983: Den apostolske tro 88
Kirken som profetisk tegn 89
Justice, Peace and Integrity of Creation 90
Canberra 1991: Enheden som koinonia 93
Santiago de Compostela 1993: Økumenisk hermeneutik 98
Harare 1998: KV som et *fellowship of churches* 99
Porto Alegre 2006: Spiritualitet og konciliær proces 101
Vurdering af den økumeniske bevægelse efter KVs grundlæggelse 105
Ekskurs: Protestantiske økumeniske initiativer uden for KV 109
Ekskurs: Den Danske Folkekirkes økumeniske engagement 112
Den økumeniske bevægelses udvikling (skematisk oversigt) 116

Kapitel 3
Konfessionelle profiler og visioner om kirkelig enhed 119
De ortodokse kirker 119
Den Romersk-Katolske Kirke 124
Den Gammelkatolske Kirke 136
De protestantiske kirker 138
Anglikanismen 138
Lutherdommen 144
De reformerte kirker 149
Frikirkerne 151

Væsentlige økumeniske samtaler mellem reformatoriske kirker 153
Luthersk-reformerte dialoger 153
(a) Leuenberg-Konkordien 153
(b) Den efterfølgende Leuenberg-dialog 158
Luthersk-anglikanske dialoger (Porvoo, Meissen og Reuilly) 163
(a) Porvoo Common Statement 163
(b) Meissen Agreement 169
(c) Reuilly Common Statement 170
Er Leuenberg og Porvoo kompatible? 171
Ekskurs: Konfession og enhedskrav (sammenfatning) 176

Kapitel 4

Teologiske hovedproblemer i den økumeniske dialog 179
Den fælles apostolske tro 181
Ekskurs: Apostolicitet som økumenisk problem 183
Striden om *filioque* som økumenisk problem 187
Skrift og tradition 195
Retfærdiggørelse og ekklesiologi 198
Fælleserklæringen om Retfærdiggørelseslæren 205
Sakramenterne 207
Dåben 207
Nadveren 213
Realpræsensen (de klassiske positioner) 214
Den moderne økumeniske samtale om realpræsensen 217
Lægmandskalken 220
Nadveren som offer 221
Det kirkelige embede 225
Ordinationen 228
Successio apostolica 229
Bispeembedet 231
Paveembedet 233
Petrus-embedet i luthersk perspektiv 240
Den katolsk-lutherske dialog om kirkens apostolicitet 246
Lima-konvergensen om dåb, nadver og embede 249

Kapitel 5

Den økumeniske dialogs principspørgsmål 253
Den økumeniske dialogs kendetegn og generelle formål 255
Den økumeniske dialogs praktisk-strukturelle formål 260
Enhedssyn og enhedsmodeller 261
Enhedsvisioner 263
Kooperativt samarbejde (føderation) 265
Gensidig anerkendelse (kirkefællesskab) 266
Organisk (korporativ) union 267
Forestillingen om søsterkirker 270
Konciliært fællesskab 275
Ekskurs: Sækulart-konciliært fællesskab og kirkens enhed 281
Forsonet forskellighed 284
Økumenisk teologi som dialog om sandheden 290
Økumenisk teologi som et fælleskristent arbejde med Traditionens tekster – økumenisk hermeneutik 296
Kirken som et hermeneutisk fællesskab 299
Økumenisk skrifttolkning som hermeneutisk problem 301
Ekskurs: Montreal-mødets forudsætninger 303
Metodemangfoldighed og betydningskomplementaritet 305
Partikularitet og katolicitet 306
Problemet om den "rigtige" forståelse af Skriften og traditionen 309
Lærekonsensus som instrument til opnåelse af kirkelig enhed 312
Ekskurs: Sandhed, dialog og sprog 319
Konsensus-begrebet til debat 323
Hvad betyder kirkeadskillende? 326
Ekskurs: Bekendelse og lærefordømmelser 330
Ekskurs: Grunddifferens versus fundamentalkonsensus 334
Apostolicitet som enheds- og sandhedskriterium 337
Ekskurs: Autoritetsudøvelse i katolicisme og lutherdom 340
Reception 342
Ekskurs: Reception i klassisk forstand 344
Reception og konciliaritet 345
Sandheden tro i kærlighed 349
Ekskurs: Enheden af ord og handling 350
Etik og ekklesiologi 355

Kirkens offentlighedskarakter 358
Ikke-dogmatiske faktorers betydning for kirkens enhed 359
Ekskurs: Fænomenet magt og dets økumeniske implikationer 363
Generel teologisk konklusion 368
Kirken som hermeneutisk fællesskab (skematisk oversigt) 369

Epilog 371

Forkortelser 379

Anvendt litteratur 381
Leksika og håndbøger 381
Kilder 382
Kildesamlinger 382
Økumeniske rapporter 383
Sekundærlitteratur 389

Elektroniske hjælpemidler 403

Indices 407
Oversættelse af latinske udtryk og citater 407
Navneindex 417
Emne- og stednavneindex 423

Forord

Den foreliggende bog tilsigter at give en første indføring i den moderne økumeniske bevægelse, som den har udviklet sig i dens første 100 år fra 1910 og frem til i dag, dens væsen, historie og teologiske hovedspørgsmål. Fremstillingen er generel i sit anlæg og i tilrettelæggelsen først og fremmest historisk og systematisk.

Resultatet af mange års arbejde med og undervisning i økumenisk teologi for teologiske studerende fremlægges hermed for en bredere offentlighed. Misforholdet mellem emnets omfang og den begrænsede plads, jeg har haft til rådighed, har fra begyndelsen nødvendiggjort en stram disposition og en selektiv omgang med det næsten uoverskuelige kildemateriale. Denne kendsgerning har kun tilladt at give et nødtørftigt billede af den økumeniske teologis genstand og metode, og jeg er mig kun alt for bevidst, at den personlige perspektivering undertiden kan have medført, at vigtige og væsentlige aspekter af kirkernes tilnærmelse er forblevet underbelyst. Jeg sætter imidlertid min lid til, at fremstillingen til trods for sin undertiden summariske karakter kan motivere læseren til et grundigere og selvstændigt studium af stoffet.

Økumenisk teologi hører snævert sammen med symbolikken og konfessionskundskaben, men adskiller sig alligevel fra disse ved at applicere deres resultater på det faktiske møde mellem de bekendelser, som er genstand for symbolikken, og de kirkesamfund, som konfessionskundskaben beskriver. De danner derfor på en måde nødvendige forudsætninger for den økumeniske teologi. Tilsvarende er affiniteten til den systematiske teologi metodisk og tematisk tydelig i det omfang, hvori dogmatiske, etiske og spirituelle enkeltspørgsmål står på den økumeniske dagsorden.

Tilskyndelsen til beskæftigelse med den økumeniske teologi og bevægelse går helt tilbage til min studietid og den påvirkning, jeg dengang modtog specielt fra to af mine akademiske lærere, professor, DDr. *Joseph Lortz* (1887-1975; Mainz) og professor, dr.theol. *Kristen Ejner Skydsgaard* (1902-1990; København). Dem har jeg tilegnet bogen i tak for en økumenisk og teologisk inspiration, der har kunnet danne baggrund for et helt livs optagethed af kirkernes interkonfessionelle møde. Forskellige i personlighed og teologisk og konfessionel observans var de fælles om smerten over kirkens splittelse, til overvindelsen af hvilken de viede deres liv. Hvor Lortz længe før Andet Vatikankoncil blev modigt banebrydende med henblik på den katolske tolkning af Martin Luther, åbnede Skydsgaard lige så længe før det almene økumeniske gennembrud som dialogens mester nye, hid-

til usete muligheder for kontakt med Den Romersk-Katolske Kirke. Hver på sin vis blev deres indsats skelsættende for den teologiske omgang med økumeniske emner.

Bortset fra denne tidlige og grundlæggende indføring i økumeniske problemstillinger har talløse diskussioner med kolleger og studerende i København og Rom, hvor jeg har undervist, haft positiv betydning for udformningen af den foreliggende bog. Desuden har jeg, mens jeg en årrække havde det sekretariatsmæssige ansvar for Det Lutherske Verdensforbunds relationer til andre kirker og konfessioner, profiteret af frugtbare kontakter med kolleger i Genève og navnlig Strasbourg (*Centre d'Études Oecuméniques*), og som medlem af Kommissionen for *Faith and Order* og som deltager i en række internationale dialoger har jeg personligt erfaret den undertiden brydsomme økumeniske hverdag. Mange – ingen nævnt, ingen glemt – har jeg mødt i disse sammenhænge, som jeg er stor tak skyldig for faglig og teologisk inspiration og personligt venskab.

Slutteligt står jeg i gæld til personer og institutioner, der på afgørende måde har bidraget til bogens færdiggørelse: Det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet har støttet projektet ved at stille arbejdsplads og brug af bibliotek til min rådighed. Desuden har jeg som tidligere nydt godt af Birgittinerordenens enestående gæstfrihed, der i perioder har skaffet mig arbejdsro i klostrene i *Assisi* og i *Farfa Sabina* nordøst for Rom. *Jens Nørregaards og Hal Kochs Mindefond* har med en generøs bevilling muliggjort trykning og udgivelse af bogen, og direktør *Kjeld Søndergaard* takker jeg hjerteligt for hans konstruktive bidrag til udformningen af bogens omslag. Forlagsredaktør *Henrik Brandt-Pedersen* fortjener tak for stor tålmodighed og dygtighed ved arbejdets forvandling fra manuskript til bog. Endelig er det mig en kær pligt at rette en særligt varm tak til specialkonsulent, cand.theol. *Bente Guldsborg*, for hendes løbende konstruktive kritik og uselviske, omhyggelige og kompetente indsats i forbindelse med korrekturlæsning, sammenstilling af litteratur, etablering af registre og øvrige tilrettelæggelse af teksten.

Nivå, i april 2013
Peder Nørgaard-Højen

Kapitel 1

Hvad er økumenisk teologi?

Nærværende fremstilling af den økumeniske teologi bygger på to forhåndsantagelser: (a) Teologi kan i dag principielt ikke være andet end økumenisk teologi (jf. nedenfor p. 23f). Denne økumeniske teologi forstås på sin side (og dette er den anden forhåndsantagelse) primært som (b) en systematisk disciplin og ikke i første række deskriptivt eller historisk, fx i form af komparativ konfessionskundskab, symbolik, kirkekundskab etc. Inden vi imidlertid drøfter dette nærmere, skal der gives et rids af vor tids forandrede religiøse situation, der synes at aktualisere religionernes teologi som den disciplin, der behandler relationen mellem verdensreligionerne, lige så meget som den økumeniske teologi, der jo analyserer forholdet mellem de mange kristne konfessioner – og at man derfor burde drøfte begge dele på éngang og inden for én og samme fremstilling. Dette skal dog vise sig at være en forhastet konklusion. Religionernes teologi og konfessionernes teologi, som man også kunne benævne den økumeniske teologi, er ikke det samme. De er hver for sig væsentlige og uomgængelige, men de kan og må ikke sammenblandes.

En forandret religiøs situation

At teologien i dag nødvendigvis må være økumenisk, har sin baggrund i den ofte understregede kendsgerning, at vi lever i en pluralistisk verden af multikonfessionelt og sågar multireligiøst tilsnit. At insistere på en eksklusiv konfessionel teologi eller en teologi uden udblik til og dialog med andre kirkesamfund og deres teologiske grundlag og spirituelle tradition bliver ensbetydende med at overse væsentlige dele af den åndelige sammenhæng, som nutidens kristne lever i og næres ved. Man kan hilse det velkomment eller beklage, at de mest forskelligartede konfessioner og religioner i nutiden lever side om side.[1] Man kan forholde sig positivt eller negativt til en sådan udvikling, men overse den kendsgerning,

1 I vor del af verden har striden mellem religionerne hidtil været uden det voldsomme opgør og været mere karakteriseret af en mere eller mindre fredsommelig koeksistens, selv om religiøse fanatikere af både kristen og anden observans fra tid til anden har forstyrret samfundsordenen med handlinger, der mere må kategoriseres som psykiske afvigelser og

at virkeligheden ser således ud, kan vi ikke. Vi bliver nødt til at indrette os på, at naboen ikke blot kan tilhøre et andet trossamfund (konfession, denomination), men også en helt anden religion, og at han/hun gør det lige så selvfølgeligt og med samme overbevisning, som jeg tilhører min konfession og min religion. Det har naturligvis altid forholdt sig således, men i en verden, der har været opdelt i store sideordnede kulturkredse, der hver for sig var præget af enhed, var det langt mindre synligt og pågående, end det er i dag, hvor enhedskulturen de fleste steder hører historien til. Princippet *cuius regio, eius religio* hører endegyldigt fortiden til og gør problemet om den kristne sameksistens helt anderledes påtrængende og tvinger den teologiske refleksion til at tage stilling.

Nu er det imidlertid ikke konfessionernes og religionernes blotte *Mit- und Nebeneinander*, der tvinger til denne stillingtagen, der tværtimod nok så meget er betinget af teologiens lidenskab for sandheden. Kristen teologi kan nemlig ikke bare slå sig til tåls med, at alting er såre godt, hvis og når føromtalte nabo finder sin frelse i en anden kirke eller en anden religion. Det er ikke bare uden videre sandt, at enhver bliver salig i sin tro. Denne kristen teologis forpligtelse på en sidste sandhed er den egentlige forudsætning for, at multikonfessionaliteten og multireligiøsiteten overhovedet bliver en udfordring, der forlanger at blive taget alvorligt. Hvis alle konfessioner og religioner i en eller anden forstand var ligeberettigede i forhold til sandheden, ville det nævnte problem miste sin foruroligende karakter og hurtigt være løst – eller rettere: det ville slet ikke opstå.

Der findes i dag givetvis, ikke mindst her i vor egen sammenhæng, dovne tendenser til at anskue sagen på denne vis. Sandheden er på en måde ophørt med at interessere, for hvad er overhovedet sandhed, spørger vi med den relativistiske Pilatus? Alle historiske erfaringer viser, hævdes det, at forsøget på at besvare dette spørgsmål er dømt til at mislykkes og fører til uløselige konflikter af aporetisk karakter. Det er derfor ikke blot nemmere, men kommer på en måde sandheden nærmere at koncentrere sig om, hvad der er sandhed for mig, og forvise religionen fra det offentlige rum. Alt bliver lige gyldigt, og normer bliver meningsløse. Denne postmodernistiske ligegyldighedsteologi, der i praksis sætter lighedstegn mellem lige gyldighed og ligegyldighed, må kristen teologi erklære krig og forsøge et opgør med, der til syvende og sidst må afdække, om den fortrinsvis vestlige betoning af sandhedens eksklusivitet er holdbar i konfrontationen med en overvejende fjernorientalsk forståelse af sandheden som inklusiv. Teologiens interesse for den nutidige multikonfessionelle og multireligiøse kontekst nærer ikke et ønske om kristendommens tilpasning til et forandret religiøst og konfessionelt mønster, men tager således de forandrede forhold til anledning for øget sand-

---

som forræderi af religionernes kernebudskaber end betragtes som udtryk for noget, der blot kommer i nærheden af religiøs substans.

hedserkendelse i hidtil ukendte sammenhænge. Tager teologien ikke denne udfordring alvorligt, men ukritisk lader fem og syv være lige, havner den uvægerligt i en postmodernistisk position, der i sidste instans radikalt relativerer sandheden og undergraver alle muligheder for seriøs teologisk refleksion.

Økumenisk teologi mellem interkonfessionalitet og interreligiøsitet

Man kan som ovenfor anført undertiden møde den forestilling, at der til en økumenisk, resp. konfessionernes teologi som drøftelsen af den snævrere, kristne økumene svarer en religionernes teologi som behandlingen af en videre, interreligiøs økumene. Nærværende fremstilling af den økumeniske teologi er i sit anlæg traditionel, for så vidt som den undlader at drøfte de særlige problemer, der normalt er overladt til det, man ifølge en efterhånden udbredt sprogbrug kalder religionernes teologi. De to discipliner *økumenisk teologi* og *religionernes teologi* holdes i deres faktiske udførelse normalt adskilt, selv om en i hvert fald formal affinitet mellem dem tilsyneladende er åbenbar. Den hidtidige forskning har ikke i væsentlig grad bidraget til afklaring af deres indbyrdes relation, men det er indlysende, at en sådan afklaring er vigtig, og at dens resultat vil være metodisk og indholdsmæssigt bestemmende for en fremstilling af både religionernes og den økumeniske teologi.

Der er mange gode grunde til at skelne mellem og ikke sammenblande de to discipliner. Mens den økumeniske teologi handler om de kristne kirkers indbyrdes relationer og deres fælles, skønt forskellige tolkning af den Frelser, som de alle bekender sig til, drejer religionernes teologi sig – navnlig i et kristent perspektiv – om Kristus-bekendelsens forhold til de andre religioner som frelsesveje. Alle kristne bekender sig, så forskelligt de end forstår det, til Kristus som deres Herre og Frelser; det er lige nøjagtigt det, som tilhængerne af andre religioner ikke gør. Der er Kristus-bekendelsen til forskel. Ikke-kristne bekender sig til andre og andet end Kristus, og dermed foreligger ingen sidste fællesnævner mellem religionernes og økumenisk teologi, der kunne berettige, at de blev afhandlet under ét.

Kort fortalt har økumenisk teologi Kristus-bekendelsen, dens indhold og tolkning som sit centrale tema. Religionernes teologi konfronterer denne kristne bekendelse med en række fremmede bekendelser til andre frelsesbærere og får dermed et indlysende andet indhold og antager i virkeligheden let karakter af en moderne form for apologi. Dette gælder også (og måske specielt), selv om man med Andet Vatikankoncil har mod til at anerkende det, der er "sandt og helligt" i andre religioner som en refleksion af "den sandhed, som oplyser alle mennesker" og alligevel holde fast i, at "Kirkens forkyndelse er og skal bestandigt være Kristus … 'vejen og sandheden og livet' …, i hvem menneskene finder det religiøse livs